

Reserapport ICOM 2014

Jag erhöll i år resebidrag till ICLM:s årliga möte 2014, denna gång i Irkutsk-området, Ryssland.

Konferensen ägde rum dels i och kring staden Irkutsk, knutpunkt för Transsibiriska järnvägen i Södra Sibirien, del på ön Ol'khon i den märkliga Baikalsjön, världens äldsta och djupaste sjö, med en femtedel av världens sötvattensbestånd och med ett djup nära ön om nära 1 700 meter. Med hänsyn till den långa och dyra resan till Irkutsk från Europa svarade de lokala myndigheterna för alla lokala resor och allt uppehälle; deltagarna betalade bara den ordinarie konferensavgiften. Allt var väl organiserat förutom på en punkt: den resebyrå i Moskva som hade åtagit sig att ordna flygresor till lägre kostnad för konferensdeltagarna svarade inte på mail och hörde inte av sig. Själv lyckades jag efter att förgäves försökt få kontakt redan i februari till slut i juni få ett förslag till resa genom en rysktalande vän som ringde upp resebyrån flera gånger. Det visade sig dock att priset de kunde erbjuda var flera tusen kronor dyrare än samma resa jag kunde köpa via nätet i Sverige. På grund av denna trista miss som organisatörerna knappast var skyldiga till var deltagarna från länder utanför den gamla östvärlden mycket få: tre från Norge, en från Sverige, en från Italien, en från Tyskland och två från USA (för dessa sista tre särskilt inbjudna hade dock arrangörerna själva ordnat biljetten).

Konferensen ämne var "Writer, Composer, Museum and Environment". Huvudmålet var den intressanta staden Irkutsk, som mycket länge huvudsakligen bestod av en- eller tvåvåninga rundtimmerhus, många fortfarande bevarade men i allmänhet i dåligt skick, men som fick karaktäristisk ny arkitektur på 1870-talet då handeln med öst ökade. Många informationstavlor berättar idag om allt som försvunnit under sovjettiden, inte minst många kyrkor. Runt Irkutsk finns gruvor där det brytes både silver och värdefulla halvädelstenar som malakit och lapis lazuli. Hit deporterades dömda under tsarväldet, både vanliga brottslingar och politiska fångar. Särskild betydelse för trakten och Irkutsk hade de s.k. dekabristerna, högadliga unga officerare inspirerade av franska revolutionen som ville förvandla Ryssland till en fri konstitutionell monarki. De hade haft viktiga poster under det Fosterländska kriget mot Napoleon 1812–1814 och hade hoppats att efter den först radikala men senare alltmer konservativa tsaren Alexander I genomföra en reformstat, avskaffandet av livegenskapen och censuren. Man samlades i olika hemliga sällskap med anknytningen till frimurarna och drog upp riktlinjer för ett nytt, humanare Ryssland. Man avvaktade tronskiftet för att kräva en konstitution av den nye tsaren. När Alexander I plötsligt dog 1 december 1825 (därav namnet dekabristerna, efter ryska ordet för december) samlades man i S:t Petersburg med sina underställda regementet och hoppades att hos den döde tsarens bror Konstantin genomdriva sina krav enligt ett uppgjort revolutionsmanifest. Konstantin avsåg sig dock tronen till förmån sin yngre bror Nikolaj. Man ville då hindra trupperna att svära trohetseden till denne och för att leda upprorsstyrkorna valde man som en tillfällig diktator den unge furst Sergej Trubetskoj. Efter viss tvekan lät den nye tsaren slå ned upproret på Senatstorget på ett blodigt sätt genom egna trupper som han förmått svära trohetseden. Händelsen kom den nye tsaren att inta en fientlig inställning mot alla frihetsrörelser och att i möjligaste mån avlägsna högadeln från alla ämbeten.

De mest aktiva upprorsmännen hängdes, medan de som inte varit med på Senatstorget, bland annat den furst Trubetskoj och den unge generalmajoren furst Sergei Grigorovitch Volkonskij, son till Alexander I:s närmaste vän, sändes till Sibirien för att arbeta i gruvorna öster om Baikalsjön. De fick emellertid ta med sig sina familjer, och deras hustrur, också högättade franskutbildade furstinnor, fick till att börja med dela deras fängelseceller innan familjerna så småningom fick bygga sig egna hus utanför Irkutsk, för att till slut få lov att

flytta in i staden. Här kunde de av sina fortfarande förmögna släktingar få tillsänt sig nya böcker, ny musik och nya instrument. År 1856, efter 28 år i Sibirien, fick de äntligen lov att återvända till centrala Ryssland. Under den tiden hade man på ett avgörande sätt utvecklat den europeiska kulturen i sin tillfälliga hemstad Irkutsk.

Utställningarna om dekabristerna bygger kring två hus med anknytning till Trubetskoj resp. Volkonskij. Furst Volkonskijs hus byggdes först i det lilla bondesamhället Urik, där många av de överlevande dekabristerna fick slå sig ner. År 1847 flyttades det nu utvidgade huset till en tomt i utkanten av Irkutsk som köpts åt dem av släktingar i Ryssland. Sedan Volkonskij lämnat Sibirien 1857 inreddes en hantverksskola för pojkar i huset och mellan 1920 och 1974 inrymde det stora tvåvåninghuset bostäder för tjugo Irkutsk-familjer. Den första permanenta dekabristutställningen öppnades i huset 1973 och året därpå startade en fullständig restaurering som varade till 1985, då det nuvarande museet kunde öppnas.

Man har haft som utgångspunkt att återställa huset i dess skick från kring 1850 och har också kunnat återföra många inredningsföremål, inte minst musikinstrument, och porträtt. I den stora salongen ges konserter, både på originalinstrumenten och på ett modern piano för sångbeledsagning. Den ganska stora personalen är klädd i tidsenliga dräkter under visningarna och konserterna. Samtidigt finns i museet mycket moderna installationer, som t.ex. möjligheter att digitalt bläddra i musikaliska verk från tiden och höra tonerna spelas. I trappan upp till övre våningen projiceras skuggfigurer av berömda gäster som tas emot och vandrar upp för trappan, en mycket raffinerad installation.

Det andra huset har visserligen av tradition knutits till furst Trubetskoj, men man antar nu att det byggts av honom åt hans dotter – själv har han aldrig bott där. Det medför att man kunnat vara friare i installationen som dekabristmuseum. Så finns i källaren uppbyggt miljöer kring de första fängelsecellerna och gruvarbetet, liksom av den stora striden på Senatstorget 14 december 1825 (enligt gamla kalendern).

Förutom dekabristmuseerna besökte vi ett modernistiskt museum över en ung modern tidigt död teaterman inrättat i ett mindre fabriks hus på en bakgård. En skillnad gentemot våra nya museer är att samtliga inte mer än till mycket ringa del är tillgängliga för handikappade.

Ett fjärde museum i en större ort utanför Irkutsk var folklivsmuseet i Ust'-Orda. Urbefolkningen i Irkutskområdet är shamanistiska mongoler (buriats) och på museet blev vi mottagna på traditionellt sätt med renande eld och shamanistiska välsignelser. Det framgick att buriats delar många sedvänjor med sina släktingar i det närliggande Mongoliet när det gäller t.ex. arv och familjetillhörighet – åtminstone efter Sovjetunionens fall.

En hel dag ägnades åt en båtresa över den fascinerande Baikalsjön till det gamla fiskeläget Khuzhir på den stora ön Ol'khon, en typisk rysk by utan ordentliga gator och med traditionella timmerhus omgivna av plank för att hålla den fritt kringströvande boskapen borta. Sedan fiskfabriken efter Sovjetunionens fall lagts ner har den utvecklats till en primitiv badort, där vraken efter två lutande fiskebåtar tjänar som scen respektive publikläktare vid badgästernas evenemang. Badvattnet är kristallklart och åtminstone i början av augusti mycket behagligt. Ön i övrigt består av väldiga sanddyner med stäppvegetation och mindre partier med tallskog. På en semesteranläggning utanför Khuzhir presenterade deltagarna under några dagar sina papers innan återresan längs den långa ön över till fastlandet och över ännu fler folktomma kullar med stäppvegetation och lösdrivande kor, hästar och får.

Bortsett från missen med resebyrå i Moskva var hela konferensen föredömligt organiserad genom ICLM:s nuvarande ordförande Galina Alekseeva, chef för Tolstojmuseet Krasnaja Poljana.

Göran Söderström